

Відгук офіційного опонента на дисертацію Шевченко О. В.

«Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнарівського», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю

07. 00. 01 – історія України

о.Тит Войнарівський належить до непересічних особистостей, котрі у своїй діяльності поєднували душпастирське служіння з активною громадсько-політичною діяльністю. Обрана Шевченко О. В. тема дисертаційного дослідження «Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнарівського», подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07. 00. 01 – історія України має наукову і суспільно-політичну актуальність, з огляду на малодослідженість проблематики. Її актуальність обумовлена суспільним запитом на сучасне осмислення ролі представників греко-католицького духовенства в націотворчих, суспільних, політичних та економічних процесах Східної Галичини XIX – початку XX ст. Життєвий шлях о. Тит Войнарівського значною мірою є типовим для представників греко-католицького духовенства зламу XIX – початку XX ст. Його послідовність та переконливість у відстоюванні своїх позицій як у здійсненні душпастирського покликання так і громадсько-політичному житті, добротність та жертвність, може слугувати прикладом для наслідування сучасному священицтву.

Хронологічними рамками дослідження логічно обрано роки життя і діяльності Тита Войнарівського (1856 – 1938). Актуальність теми, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, територіальні межі дослідження та ін. у вступній частині роботи обґрунтовані належним чином. Дослідниця логічно пояснила, що мета роботи “полягає у комплексному науковому аналізі та з'ясуванні змісту й напрямків церковної та громадсько-політичної діяльності о. Т. Войнарівського.” (с. 5). Структура роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури(454 позицій).

У першому розділі “Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження” Шевченко О. намагалася проаналізувати використану літературу за тематичним та хронологічним принципом,

виділивши: розвідки, які були написані за життя Т. Войнаровського, праці українських істориків у діаспорі, роботи написані істориками незалежної Української держави. Але, як аргументовано стверджується дисертанткою, "спеціальних робіт, які б в комплексі відображали церковну та громадсько-політичну діяльність о. Т. Войнаровського немає" (с. 16). Слід відзначити доволі широку репрезентативну джерельну базу дисертації: фонди Державного архіву Львівської області, відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка НАНУ, фонд Тита Войнаровського відділу рукописів Національного музею ім. А. Шептицького у Львові, Центрального державного історичного архіву у Львові (фонд Войнаровського). Важливі для роботи відомості використану з ряду опублікованих документів: спогади, щоденники, особисті праці Т. Войнаровського та ін. Серед основних методів і принципів, використаних в дисертаційному дослідженні: аналіз, синтез, індукція, дедукція, системний метод, метод порівняння, абстрагування, узагальнення та ін.

У першому параграфі другого розділу *«Освіта й формування світогляду»* дисертантка показала, що визначальний вплив на формування та становлення Т. Войнаровського як особистості мало виховання у священничій родині, яке ґрунтувалось на українських релігійних і національних традиціях. Майбутній відомий церковний та політичний діяч отримав ґрунтовну для свого часу освіту: навчався в гімназії, а згодом у Теологічному відділі Львівського університету. Конструюючи образ Войнаровського, Шевченко О. аналізувала свідчення та оцінки, котрі Войнаровському давали його сучасники: родичі, віряни парафій у яких він служив, представники греко-католицької ієрархії, політики та ін. Підсумовуючи, дослідниця зазначила, що Т. Войнаровський мав репутацію ревного побожного священника, був безкорисливим меценатом, талановитим економістом, кмітливим господарником та патріотом. Його характеризували як людину небуденних заслуг, з надзвичайно широким світоглядом та великим колом зацікавлень (с. 48).

В окремому підрозділі другого розділу *«Душпастирська діяльність»* О. Шевченко охарактеризувала діяльність Т. Войнаровського на посаді сотрудирика кількох парохій (як наприклад с. Олеша Товмацького деканату, с. Колодіївці, пароха у с. Балинці та ін.) та сотрудирика при архикатедральному храмі св. Юра у Львові. У дисертації наведено конкретні досягнення Войнаровського як душ пастиря. Зазначено, що Т. Войнаровський у своїх проповідях умів зацікавити людей засадами християнської науки та моралі і

повернути у лоно церкви тих, котрі відійшли від практикування віри (наприклад, вірні с. Пядки) (с. 51). Щоб привернути вірян до церкви і запобігти їхньому переходу у римо-католицький обряд о. Войнаровський запрошував талановитих проповідників (наприклад, у с. Балинці) (с. 53-54). При аналізі Т. Войнаровського як душпастиря, дисертантка застосовувала критерії оцінки, актуальні щодо священиків ХІХ ст.: бути вчителем, навчаючи мирян основ християнського вчення через проповіді в церкві, служителем, відправляючи що недільні служби та бути пастирем, стежачи за дотриманням релігійно-моральних норм. На думку авторки Т. Войнаровський відповідав цим вимогам.

Особливу увагу дисертантка акцентувала на періоді перебування Войнаровського на посаді генерального адміністратора столових дібр (параграф третій другого розділу «Участь священика в господарській і харитативній діяльності церкви»). Характерною рисою о. Т. Войнаровського як господарника, авторка слушно називає вміння стратегічно мислити. Войнаровський сприяв розширенню володінь митрополії шляхом покупки нових ділянок землі (як наприклад фільварок у с. Зарваниця), розраховуючи на позитивний результат в майбутньому і прибутки від придбаної нерухомості, намагався отримувати якнайбільші зиски з фільварків, які перебували у власності митрополії, про що свідчило будівництво залізниці для транспортування деревини з її лісів. Одержані прибутки використовувались на доброточинні цілі, наприклад на утримання сиротинців, стипендій для студентів та допомогу українським молодіжним організаціям. Окремо у дослідженні розглянуто взаємини Т. Войнаровського з митрополитом Андреем Шептицьким і зазначено, що у цей період він зумів заслужити великий авторитет в очах митрополита.

Пріоритетне місце в діяльності о. Войнаровського займала економіка, йдеться у третьому розділі «Господарсько-економічна діяльність». Успішну економічну діяльність Войнаровський вважав головною запорукою всякої національної політики та незалежності нації. Виходячи з цього положення Шевченко О. докладно аналізує господарсько-економічну діяльність Войнаровського. Однією з основних проблем над вирішенням якої працював священик було малоземелля або безземелля галицьких селян, що не давало економічно піднятися і робило їх предметом визискування. О. Войнаровський проводив парцеляцію поміщицьких маєтків (про це мовиться у підрозділі «Участь у парцеляції великої земельної власності»). Завдяки його заходам

сотні людей придбали земельні ділянки. Наголошено на участі Войнаровського в економічних товариствах «Сільський господар», «Краєвий союз для збуту худоби» та ін.

У четвертому розділі *«Політична та культурно-освітня діяльність»* першого підрозділу *«Політична діяльність»* авторка показала, що Т. Войнаровський як і багато тогочасних греко-католицьких священників значно ширше розуміли своє покликання, котре виходило за межі душпастирського служіння і вимагало активної громадянської позиції. Войнаровський належав до числа тих пастирів, які брали активну участь в культурному, громадському і політичному житті краю. Він був послом до віденського парламенту від Української Національно-Демократичної партії (1907—1911). На виборах випередив лідера новокурсного русофільського руху Володимира Дудикевича. Як пріоритет у боротьби за власну державу Т. Войнаровський виділяв об'єднання всіх патріотичних організацій, усвідомлюючи, що однією з причин втрати незалежності українського народу були внутрішні міжусобиці. Войнаровський дбав про захист політичних інтересів українців у Речі Посполитій. Непримиренно ставився до більшовицького режиму, висловлюючи сподівання що більшовики не зможуть довго втриматись при владі і ще за свого життя побачить занепад комуністичного режиму в Радянському Союзі. Виступав за угодову політику з польською владою і навіть паціфікація не змусила його надати перевагу планам об'єднання Східної Галичини з Росією. Прихильність Войнаровського до спільної українсько-польської акції у міжвоєнний період дисертантка пояснює не лише політичними та національними міркуваннями, а передусім релігійними, зазначивши, що незважаючи на різницю обрядів, галицькі українці, як і поляки, ототожнювали себе з католицькою церквою (с. 155).

Одним із шляхів здобуття незалежності українців Т. Войнаровський вважав наявність належної початкової освіти. Це питання висвітлено у підрозділі *другому «Меценатство та культурно-освітня робота» четвертого розділу*. Підтвердження висловленої думки авторка ілюструє чисельними прикладами. Так, усі села, в яких служив о. Т. Войнаровський, відрізнялися найкращими читальнями та іншими національними освітньо-культурними закладами. Він засновував україномовні школи й дбав, щоб у них працювали висококваліфіковані, національно свідомі вчителі, боровся з полонізацією освіти, робив пожертви на часописи, опікувався дітьми-сиротами після Першої світової війни, був одним з ініціаторів Українського

крайового товариства охорони дітей та опіки над молоддю, був членом співзасновником товариства «Захист імені митрополита Андрея графа Шептицького для сиріт у Львові». Т. Войнаровський співпрацював з товариством «Пласт», зокрема сприяв заснуванню молодіжних таборів за що у 1926 р. отримав титул «Добродія Пласту», сприяв організації походів Українського краєзнавчого туристичного товариства «Плай», був співзасновником «Руського народного дому в Коломиї», дбав про збагачення колекції Національного музею, головою освітньо-культурного товариства «Рідна школа», завданням якого полягало у протистоянні полонізації українського шкільництва та забезпеченні соціального захисту учительства та ін.

Основну частину дисертаційної роботи завершують висновки, в яких Шевченко О. логічно й аргументовано підсумувала результати свого дослідження. Основні положення і результати дисертації пройшли належну апробацію у Львівському національному університеті ім. Івана Франка та низці всеукраїнських наукових конференцій, у 9 наукових публікаціях, опублікованих у фахових українських виданнях.

Водночас хотілося б висловити ряд зауважень і побажань до опонованої дисертаційної роботи.

При огляді сучасної історіографії опущено кілька важливих праць, котрі, однак, дисертантка використала у своїй роботі і включила до списку літератури. Тим часом саме аналіз згаданого доробку істориків допоміг би глибше осмислити досліджувану тематику в процесі систематизації та узагальнення отриманих результатів дослідження.

Сучасну історіографію доцільно було б поділити на роботи, які безпосередньо стосуються висвітлюваної теми, та напрацювання загального характеру, що дають змогу з'ясувати окремі аспекти життя й діяльності о. Тита Войнаровського (просвітницький, меценатський, душпастирський, політичний тощо).

Зокрема, для розгляду суспільно-політичних процесів періоду, в якому жив Войнаровський, вартувало б залучити праці О. Зайцева, О. Єгрешія, В. Расевича, І. Райківського, О. Жерноклеєва та ін.; для опису релігійного життя – роботи Н. Кіся. Недостатньо представлена також зарубіжна історіографія, в т. ч. польська (як-от W. Osadczy: *ŚwiętaRuś. Rozwój i oddziały*

wanie idei prawosławia w Galicji. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007; *Степень С.* Між окциденталізацією та візантинізацією: проблема обрядової дентичности Греко-Католицької Церкви в Речі Посполитій міжвоєнного періоду // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. Львів, 2003. Ч. 4: еклезіяльна й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи. С. 86–99; *Sorokowski A.* The Lay and Clerical Intelligentsia in Greek Catholic Galicia, 1900–1939: Competition, Conflict, Cooperation // *Harvard Ukrainian Studies*. 2002–2003. Volume XXVI. Numbers 1–4. *Ukrainian Church History*. P. 261–290; *Krochmal A.* Przemiany wewnętrzne w kościele greckokatolickim w Galicji w drugiej połowie XIX wieku // *Polska–Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*. Przemyśl, 2000. T. 5. Miejsce i rola kościoła greckokatolickiego w kościele powszechnym. S. 69–77.) та російська («Галицькі українці у Польщі 1920–1939» К. Федевича).

Невдало сформульована тема підрозділу 2.3 «Участь священика в господарській і харитативній діяльності церкви», котра частково перегукується з назвою розділу 3 «Господарсько-економічна діяльність». Що не дозволило авторці уникнути певних повторів при викладі матеріалу.

В окремих підрозділах подано висвітлення питань, що не стосуються тематики відповідного підрозділу наприклад у підрозділі 2.2 «Душпастирська праця о. Т. Войнаровського» с. 65-66 йдеться про те, що Войнаровський разом з митрополитом Шептицьким стали співзасновниками Українського католицького союзу та про розуміння священиком завдання УКС. Це слід було б віднести до розділу 4 «Політична та культурно-освітня діяльність». Як і піднята у цьому ж підрозділі на с. 66 – 68, проблеми щодо поширення агітації за перехід на православ'я москвофільськими священиками і позицію щодо цього Т. Войнаровського, а також питання протистояння сс. Василянок з русофільським товариством «Народний дім»(с. 69–70).

Подібні огріхи зустрічаємо у розділі 4. На с. 173 -174 подано аналіз особистих творів священика, їх слід було б помістити у розділі 2 підрозділу 2.1 «Освіта та формування світогляду».

Підрозділ 2.3 слід було б структурувати виділивши в ньому окремі тематичні блоки: наприклад: сільський туризм, реставрація парафіяльних будинків, керівництво Адміністрацією столових дібр, допомога монастирям та ін.

На окремий розділ або хоча б підрозділ заслуговує висвітлення взаємин Войнарівського з митрополитом Шептицьким. Наявний у дисертації матеріал дозволяє це зробити.

Деякі невірно зроблені висновки при аналізі окремих сюжетів фактів з життя Войнарівського. Так, у *четвертому розділі* на с. 170 йдеться про вступ Т. Войнарівського 1919 р. у члени товариства «Народний дім» у Львові. При цьому зазначено, що «Священик хотів стати членом «Народного дому» у Львові, але керівництво організації, яке в цьому місті складалося переважно з москвофілів, відмовилось його прийняти. Однак після Першої світової війни кількість симпатиків москвофільства у тому числі і серед членів товариства, зменшилася». Кількість москвофілів у Народному домі не зменшилась у згаданий період, його москвофільське керівництво було усунете австрійською владою від володіння Народним домом, і на короткий період ним керували українофіли: «Австрійський уряд розпорядженням від 4 серпня 1914 р. призупинив його діяльність і передав управління урядовому комісарові. Під російською окупацією НД знову перейшов до русофілів. Однак після втечі зі Львова русофільського керівництва НД австрійська влада 25 вересня 1917 р. вдовольнила прохання українських національно демократичних сил і призначила для управління НД кураторію з 12 відомих діячів українського руху. 21 січня 1918 р. відбулося її перше установче засідання. Головою обрали Костя Левицького (згодом – голова першого уряду Західно-Української Народної Республіки), заступником – Олександра Барвінського, секретарем – о. Теодосія Лежогубського. 7 червня 1919 р. головою кураторії став О. Барвінський, заступником – о. Тит Войнарівський». Про це є інформація у статті Середи О., Орлевич І., на яку зроблено посилання у дисертації.

Висновки в кінці дисертації (с. 181– 184) і деяких підрозділів, наприклад *підрозділ 2.2*, бажано було зробити більш об'ємними, дати аналітичний підсумок порушених проблем

Однак, незважаючи на окремі зауваження й побажання, які не мають принципового характеру, вважаємо, що кандидатська дисертація Шевченко О. В. «Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнарівського», є завершеним, самостійним, комплексним дослідженням. У цілому вона відповідає встановленим в Україні вимогам до такого роду робіт, що дає усі підстави спеціалізованій вченій раді у Львівському

національному університеті імені Івана Франка присудити дисертантці науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

кандидат історичних наук

завідувач відділу нової історії України

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ

Орлевич І. В.

Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підпис ... Орлевич І. В. /

ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар

" 11 " травня 2017 р.